

Ю. А. Кучинська
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Науковий керівник: канд. філол. наук, доцент кафедри англійської
філології та перекладу О. В. Мосієнко

Способи відтворення модальності в англо-українському перекладі (на матеріалі роману Дена Брауна "Інферно")

У сфері перекладу існують досить складні та багатоаспектні категорії, що привертають увагу науковців. Проте чи не найсуперечливішим явищем є категорія модальності, що в силу своєї багатоплановості все ще залишає поле для подальшого її вивчення. Теоретичні обґрунтування цього поняття можна знайти у наукових роботах багатьох відомих лінгвістів, зокрема у доробках російських мовознавців О. С. Ахманової та В. М. Мещерякова, у працях французького науковця Шарля Балі. Всі вони розглядають категорію модальності по-різному. Так, Балі висловлює думку, що у будь-якому висловлюванні можна виділити основний зміст (диктум) та його модальну частину (модус), яка виражає інтелектуальне, емоційне або вольове судження мовця по відношенню до диктуму [2]. Ахманова ж розглядає модальність як понятійну категорію зі значенням ставлення мовця до висловлювання та відношення висловленого до дійсності [1: 237]. На думку ж Мещерякова категорія модальності є семіотичною і відповідно може реалізуватися на граматичному, лексичному або інтонаційному рівні, на ділянці тексту або на цілому тексті [6: 100]. Як бачимо, точки зору мовознавців відрізняються, що пояснюється неоднозначністю самого поняття модальності та її широким спектром значень.

Різняться думки науковців і з приводу видів модальності. Численні дослідження на цю тему вказують на те, що не існує єдиної класифікації, оскільки різні мовознавці розглядають цей феномен по-своєму і відповідно пропонують все нові й нові види модальності. Англійські лінгвісти дотримуються такої класифікації: умовна та дійсна (види модальності, що різняться способами дієслова: дійсний та умовний), а також епістемічна модальність [7]. Інші мовознавці виділяють логічну та сегментну модальність. Проте загальноприйнятим слід вважати поділ цієї категорії на суб'єктивну та об'єктивну. Така класифікація визнається більшістю лінгвістів і відбиває два типи логіко-граматичних зв'язків: відношення змісту речення до об'єктивної дійсності та ставлення мовця до змісту

висловлювання [4: 17-18]. Існують й інші види модальності, які розглядають науковці у процесі більш детального теоретичного вивчення цієї мовної категорії. Зокрема, найбільш проблематичним для перекладу можна назвати такий вид як авторську модальність, яка у переважній більшості випадків відображає втілення інтенції автора тексту, звідки й отримала таку назву. Деякими науковцями вона розглядається як багатопланова категорія, що не обмежена лише образом автора, але охоплює також й образ персонажа та реалізується на всіх рівнях тексту, в тому числі і на синтаксичному [5: 29]. При цьому важливо підкреслити, що категорія авторської модальності в значній мірі визначається особистісними особливостями автора, його емоційно-етичною сферою, аксіологічними установками. Саме цей факт і становить труднощі під час перекладу такого тексту іншою мовою, оскільки у цьому випадку для вираження модального значення автор може використовувати весь мовний арсенал на власний смак і розсуд й не слідувати загальноприйнятими правилами. Зокрема, суб'єктивна точка зору може реалізовуватися за допомогою лексико-граматичних (модальних дієслів), лексичних засобів (модальних слів та модальних виразів), прикметників та прислівників, що мають модальне значення, емоційною формою присудка, інвертованим порядком слів, емпатичними конструкціями тощо. Такий широкий набір мовних засобів вираження зумовлює проблему відтворення тексту таким чином, щоб не було порушено змістової цілісності оригінального висловлювання.

Мета нашого дослідження полягає в аналізі засобів вираження модальності в англо-українському перекладі, а також у визначенні закономірностей у використанні перекладачем того чи іншого способу задля збереження початкового змістового та емоційного навантаження авторського висловлювання. Оскільки для дослідження було обрано англійський текст роману Дена Брауна "Інферно" та його український варіант, то відповідно потрібно зазначити, що лексичне вираження модальності у цих двох мовах не завжди збігається. Так, в українській мові модальність в основному передається за допомогою модальних слів і часток, яких в українській мові в кілька разів більше, ніж в англійській. В англійськомовному ж дискурсі набагато ширший спектр модальних дієслів, які не завжди мають еквіваленти при перекладі. Така розбіжність засобів вираження модальності в різних мовах дає перекладачеві право користуватися різноманітними

перекладацькими прийомами і трансформаціями, застосування яких у деяких випадках є просто необхідним для адекватної передачі змісту, що демонструють наступні приклади: *It's registered to someone initialed S.C. – I **should** have a full name shortly* [8]. *Він зареєстрований на когось з ініціалами S.C. Невдовзі я матиму повне ім'я* [3: 120]; *So long as they speak your name, you **shall** never die* [8]. *Ти живий, допоки звучить твоє ім'я* [3: 60].

У наведених реченнях відмінність між лексичними системами мов оригіналу та перекладу очевидна, адже дієслова *should* і *shall* в українських реченнях опущені. В англійській мові вони можуть виконувати роль не лише модальних, а й допоміжних дієслів, які реалізують граматичне значення майбутнього часу. Тому в українській мові для того щоб передати початковий зміст перекладачеві просто необхідно вдатися до трансформації, в даному випадку компресії, щоб не спотворити початковий задум автора висловлювання.

Більш звичним для перекладу є застосування трансформації вилучення у виразах з модальним дієсловом *can* (*could*) у сполученні з дієсловами чуттєвого сприйняття, напр., *He **could** feel blood dripping down his forearm and pooling in his palm* [8]. *Йому Ленгдон відчував, як із його передпліччя стікає кров, утворюючи в напівзігнутій долоні маленьку калюжку* [3: 37].

Однак, у більшості випадків при відтворенні модальності засобами іншої мови перекладачеві доводиться вдаватися до більш складних трансформацій, напр., *But believe me, just because the human mind **can't** imagine something happening ... doesn't mean it won't* [8]. *Але повір мені, нездатність людського розуму уявити собі якусь подію аж ніяк не означає, що ця подія не трапиться* [3: 281]. Подані речення відображають використання перекладачем трансформації номіналізації. Модальне дієслово *can't* в українській мові відтворене іменником *нездатність*. Такий спосіб перекладу дозволяє уникнути надмірності дієслів в українському варіанті, тим самим економить розумові зусилля реципієнта та робить висловлювання простішим для сприйняття.

У наступному прикладі варто звернути увагу на використання антонімічного перекладу: *For twelve months Vayentha had been overseeing support services for the same client of the Consortium— an eccentric, green-eyed genius who wanted only to "disappear" for a while so he **could** work unmolested by his rivals and enemies* [8].

Дванадцять місяців Васнта контролювала надання послуг і підтримки тому самому клієнту Консорціуму - ексцентричному зеленоокому генію, якому захотілося ненадовго "зникнути", щоб йому **не заважали працювати** конкуренти й вороги [3: 121].

Це речення є демонстрацією трансформації негативації, оскільки у перекладному варіанті з'являється заперечна частка **не**. В українському реченні змінюється не лише форма дієслова оригіналу, але й вся структура виразу з модальним словом вцілому. При цьому використана ще й векторна трансформація, у результаті якої непрямий додаток стає підметом. Варто відзначити, що й саме дієслово **could** зазнає змін, певною мірою втрачається його модальне значення, адже це дієслово відтворене не прямим його українським еквівалентом, а контекстуальним, який логічно з ним пов'язаний.

Вартим уваги є також той факт, що в українській мові найбільш поширеним засобом вираження модальності є модальні слова, а в англійській мові – модальні дієслова, напр., *I must have been studying Botticelli's Map of Hell, he thought, although he had no recollection of why* [8]. **Напевне**, я роздивлявся "Мапу пекла", - подумав він, але не зміг пригадати чому [3: 87]; *Yes, but you might be interested to hear about this* [8]. *Так, туди, але, можливо, вам буде цікаво послухати ось про що...* [3: 222]. У наведених реченнях модальні дієслова **must** та **might** перекладаються не відповідними українськими дієслівними еквівалентами, а вставними модальними словами, які мають наближене модальне значення до оригінального висловлювання.

Окрім модальних дієслів, що складають чи не найбільший відсоток засобів вираження модальності, варто зосередити увагу й на іншому, не менш важливому засобі – умовному способі. В англійській мові такий спосіб дієслова дозволяє говорити про уявні (бажані, передбачувані) ситуації, що цілком можливі за певних зусиль або обставин, або ж взагалі нездійсненні, напр., *If so, some art historian would have spotted it long ago during regular cleaning or restoration, and the writing would have become part of the lore of the mask* [8]. **Якби** це було так, то якийсь історик уже давно виявив **би** цей напис під час регулярного очищення чи реставрації, і цей напис став **би** частиною легенди, що оповивала маску [3: 322]. Цей приклад ілюструє яким чином умовний спосіб може бути засобом вираження

модального значення, зокрема, припущення або уявлення про певну дію. Для відтворення модального змісту перекладач використовує поєднання дієслова з частко *би*. Підрядне речення нереальної умови, що вводиться сполучником *if* перекладається із застосуванням частки *якби*.

Таким чином, для відтворення модальності в українському перекладі у романі було використано трансформації компресії та декомпресії, антонімічний переклад, трансформацію номіналізації, а також прийом смислового розвитку. Проаналізовані вище приклади не вичерпують усієї різноманітності можливих способів відтворення модальності при перекладі, адже багатоплановість цієї категорії дозволяє використовувати весь набір перекладацьких прийомів для її реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / О. С. Ахманова. – М.: Сов. энциклопедия, 1969. – 608 с.
2. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Ш. Балли; пер. с фр. Вентцель Т. В. – М.: Свет, 2001. – 129 с.
3. Браун Д. Інферно: роман / Ден Браун; переклад з англ. В. Горбатька. – Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2013. – 608 с.
4. Касевич В. Б. Семантика. Синтаксис. Морфологія / В. Б. Касевич. – М.: Наука, 1988. – 311с.
5. Маркова Н. А. Прагматические особенности художественного текста / Н. А. Маркова // Принципы изучения художественного текста: сб. науч. тр. – Саратов, 1992 – С. 48-56.
6. Мещеряков В. Н. Модальность текста / В. Н. Мещеряков // Филологические науки, №4 – 2001 – С. 99-105.
7. Тураєва З. Я. Лингвистика текста на исходе второго тысячелетия // Вісник Київського лінгвістичного ун-ту. – Сер.Філологія. – Т.2. – 1999 – С. 17-25
8. Dan Brown Inferno [Electronic Resource]. – Mode of access: – URL: <http://www.readanybook.com/ebook/inferno-robert-langdon-4-565069>. – Title from the screen.